

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у сучасному гуманітарному університеті у галузі мистецької освіти. Проаналізовано сучасні тенденції та дидактичні підходи формування фахової компетентності студентів педагогічних факультетів до викладання мистецьких дисциплін: цілісний синергетичний (системний), комунікативно-аксіологічний, культурологічний, гуманістичний, технологічний та компетентнісний.

Постановка проблеми. Фахова підготовка педагогів початкової школи потребує всебічної мистецької освіченості особистості майбутнього вчителя, формування професійно значущих знань та умінь, здатності до новаторства, творчості та самореалізації. Мистецька освіта містить потужний потенціал для навчання, виховання і розвитку професійної майстерності майбутнього педагога початкової школи і є компонентом змісту його фахової підготовки.

Мистецька освіта відіграє важливу роль у становленні особистості вчителя початкової школи. Саме через формування художньо-творчої активної особистості майбутнього педагога вона виступає як засіб його соціалізації, професійного становлення і зростання. Вона є складовою усіх сфер культури: матеріальної, духовної, художньої, складовою таких підсистем, як мистецтво, культура та освіта. Формуючи у процесі навчання і виховання мистецькі цінності, вона плекає духовність нації, самосвідомість суспільства.

Формування цілей статті. Метою даної статті є висвітлення теоретико-методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема актуальності мистецької освіти у структурі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи розглядається в низці сучасних наукових досліджень. Значення фахової компетентності майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму у процесі викладання мистецьких дисциплін підкреслюється в педагогічних працях Г. Я. Фешиної, Г. М. Петрової, І. А. Зязюна, Л. О. Хомич, О. П. Рудницької, Л. М. Масол, О. М. Отич, О. Л. Шевнюк. Психологічні засади професійного формування майбутнього педагога розкривають Г. О. Балл, І. Д. Бех, В. О. Бодров, С. Д. Максименко, В. В. Моргун, В. Г. Панок, В. В. Рибалка, Б. М. Теплов. Особливості професійної та педагогічної освіти вивчаються В. П. Бехом, О. А. Бідою, Г. П. Васяновичем, О. А. Дубасенюк, В. Б. Євтухом, І. А. Зязюном, С. В. Лісовою, Н. Г. Ничкало, А. С. Нісімчуком, Л. А. Онищук, Г. Х. Яворською. Дослідження змісту, методів та засобів професійної підготовки всебічно вивчено А. М. Алексюком, В. І. Бондарем, О. О. Горською, А. Й. Капською, М. І. Шкілем, О. Г. Ярошенко. Наукові положення теорії професійного становлення педагога представляють у своїх працях Г. П. Васянович, П. М. Воловик, О. М. Пехота, М. М. Солдатенко, Л. О. Хомич. Розкриття сутності інтегративного поліхудожнього підходу у викладанні мистецьких дисциплін репрезентують С. В. Коновець, Л. М. Масол, С. О. Соломаха.

Грунтовний аналіз наукових та науково-методичних праць вищезазначених авторів дозволяє зробити висновок, що розробка проблематики мистецької освіти має місце в сучасній педагогічній науці, а вивчення теоретичних та методологічних аспектів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у гуманітарному університеті у галузі мистецької освіти потребує особливої уваги.

Виклад основного матеріалу. Дослідивши і проаналізувавши сучасні вітчизняні та зарубіжні тенденції розвитку педагогічної підготовки вчителя початкової школи, ми розглянемо які дидактичні підходи є провідними на сучасному етапі для формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів у галузі мистецької освіти.

На основі аналізу науково-методичних праць С. В. Коновець [1], Л. М. Масол [2], О. М. Отич [3], Г. М. Падалки [4], О. П. Рудницької [5], Л. О. Хомич [6], О. Л. Шевнюк [7] визначаємо, що мистецька освіта – це освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури.

Мета підготовки студентів педагогічних факультетів до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи полягає у формуванні готовності майбутніх фахівців до здійснення процесу художньо-естетичного виховання молодших школярів, формуванні особистісних і суспільно значущих світоглядних якостей фахівців, індивідуального визначення в світі мистецьких цінностей, а також активізації процесів професійного вдосконалення на шляху мистецької самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості.

Реалізація зазначеної мети передбачає виконання комплексу завдань, серед яких виокремлюємо: формування цілісної системи художньо-педагогічних знань; формування ціннісних орієнтацій, художньо-педагогічних умінь та навичок, професійної самосвідомості, яка базуватиметься на основі опанування досвіду художньо-творчої діяльності майбутніх вчителів, орієнтованої на забезпечення продуктивного входження в соціокультурну та освітню практику; відкритості до художньо-педагогічних інновацій; формування досвіду культуротворчої діяльності; засвоєння суб'єктної природи культурних процесів як інструменту гуманізації стратегій професійної діяльності.

Теоретико-методологічним підґрунтям побудови ефективної фахової компетентності майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти ми розглядаємо положення: цілісного синергетичного (системного), комунікативно-аксіологічного, культурологічного, гуманістичного, технологічного та компетентнісного підходів.

Системний підхід полягає в тому, що він дозволяє вивчати об'єкт, явище в динаміці, цілісності зв'язків між елементами об'єкта. Цілісність системного підходу дозволяє визначити об'єкт у єдності компонентів і зв'язків; складність передбачає ієрархічність будови об'єкта, послідовне розчленування цілого на частини, розглянуті в єдності; організованість – це структурна впорядкованість об'єкта. Саме з позицій системного підходу ми розглядаємо мистецьку освіту майбутніх учителів початкової школи як єдину цілісність функціональної системи педагогічної взаємодії викладача та студентів, націлену на максимальну актуалізацію і реалізацію їх особистісних функцій у педагогічному процесі, а також в ролі способу представлення відібраного змісту предмета у вигляді задач і способів їх розв'язання.

Цілісний синергетичний підхід (як різновид системного) полягає у трактуванні мистецької освіти як складної динамічної системи, відкритої до перманентних змін відповідно до трансформації соціокультурного контексту. Він змушує брати до уваги її саморегульованість, тобто розглядати як таку, що тягнє до неперервного саморозвитку, враховувати її потужний варіативний евристичний потенціал, що забезпечує художньо-освітній саморух і стимулює індивідуальну й колективну творчість усіх суб'єктів освіти: науковців, методистів, учителів, студентів.

Аксіологічний підхід полягає в тому, що здійснюється аналіз процесу формування компетентності майбутнього вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти засобом ціннісно-змістового ставлення педагога до особистісних якостей і своєї професійної діяльності.

Комунікативний підхід до організації навчальної діяльності наголошує на необхідності опанування принципами, нормами, способами, уміннями міжкультурної комунікації на засадах суб'єктності та діалогу, толерантності та емпатії, критичного мислення і ціннісної інтерпретації художніх творів. У зв'язку з цим увага приділяється мікросоціуму, фокусується на взаємозв'язках між суб'єктами художнього спілкування як джерела духовного взаємозбагачення, естетичного удосконалення.

У контексті культурологічного підходу інтерпретуємо мистецьку освіту як продукт культури, результат культурно-історичного розвитку людства, а викладачів і студентів – не лише як пасивних споживачів, а й творців культури в її безмежному просторі. Завдяки збереженню й збагаченню національних художніх традицій, з одного боку, та універсальному значенню "естетичного ставлення" як ціннісного, емоційно виразного, з другого, мистецька освіта за допомогою широкого спектра мистецько-виховних засобів трансформує естетичні ідеї та властивості в культуру сучасності.

Із цілісного і культурологічного впливає особистісний підхід, сутність якого щодо царини мистецької освіти полягає в орієнтації на особистісні власні життєві смисли людини, що навчається, врахування її мотивації, інтересів, потреб і реальних можливостей. Розвивально-виховні впливи мистецької освіти переорієнтовуються на унікальність кожного майбутнього вчителя, і лише за таких умов індивідуалізації зростатиме мистецька чутливість дитини, здатність бути оригінальним у думках, виразним у діяльності, неповторним у вчинках.

Гуманістичний підхід володіє внутрішньою свободою і потенціалом розвитку носія діяльності, який структурує своє оточення. Основний напрям розвитку вищої школи в Україні сьогодні – це гуманізація освіти, тобто відображення в освітньому процесі; тенденції гуманізації сучасного суспільства, в якому особистість людини визначається найвищою цінністю. Отже, підготовка майбутніх учителів повинна бути заснована на ідеї гуманізму, на потребі самої особистості майбутнього педагога у постійному й різнобічному самовдосконаленні. Формування професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів повинно передбачати одночасний розвиток професійних здібностей особистості у навчально-виховному процесі.

Ми підтримуємо погляди Л. М. Масол, яка обґрунтовує концепцію відновлення педагогічної освіти України на засадах гуманізму, метою якої є формування особистості вчителя, який зможе реалізувати головне завдання освіти – всебічний розвиток людини як особистості; найвищої цінності суспільства – відповідно до тієї частини культурної спадщини, з якої він спеціалізується [4: 6].

В умовах реформування вищої педагогічної освіти в Україні, націленого на підвищення її якостей, стандартизації професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, виникла проблема пошуку засобів, що забезпечать виконання цілей навчання. Таким, на нашу думку, є технологічний

підхід до навчально-методичного забезпечення реального навчального процесу як теоретичний орієнтир, що є частиною педагогічної науки, що вивчає і розробляє мету, зміст та методи навчання і проектує педагогічні процеси. У нашому дослідженні технологічний підхід є механізмом здійснення процесу формування фахової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва початкових класів як сукупності мети, змісту, методів та засобів гарантованого досягнення результатів, що планувалися, за умови функціонування всіх особистісних, інструментальних та методологічних засобів.

Л. О. Хомич виокремлює в структурі педагогічної технології концептуальну основу, змістовну частину навчання, яка включає мету навчання, загальну і конкретну, та зміст навчального матеріалу, процесуальну частину (технологічний процес), що складається з організації навчального процесу, методів і форм навчальної діяльності учнів, методів і форм роботи вчителя, діяльності вчителя з управління процесом засвоєння матеріалу й діагностики навчального процесу [6: 52].

На думку В. О. Сластьоніна, під час використання педагогічних технологій важливу роль відіграє особистість педагога, що й відрізняє поняття "методика" та "педагогічна технологія". Якщо перше розкриває процедуру використання комплексу методів та прийомів навчання й виховання без стосунку до діяча, який її виконує, то педагогічна технологія передбачає додання до неї особистості педагога в усьому різноманітті її прояву [8: 34].

Завданнями педагогічних технологій у сфері мистецької освіти майбутнього вчителя початкової школи є :

- набуття міцних знань, умінь і навичок з художньо-педагогічних дисциплін;
- формування соціально-ціннісної поведінки педагога;
- вміння оперувати технологічним інструментарієм, розвиток технологічного мислення;
- вміння виконувати самоосвітню діяльність у сфері мистецтва.

Компетентнісний підхід акцентує нашу увагу на визначенні ключових компетенцій професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у галузі мистецької освіти. У наукових джерелах поняття "компетентнісний підхід" розглядається як оцінка підготовленості певного освітньо-кваліфікаційного рівня до професійної діяльності на основі наявності в них визначених стандартами компетенцій. Проблема формування ціннісних орієнтацій, компетенцій студентів педагогічних факультетів посилює акцент на компетентнісно-орієнтований підхід як основу системи професійної підготовки вчителів початкових класів у галузі мистецької освіти.

У процесі навчання у вищому навчальному закладі майбутній учитель початкових класів набуває комплексу компетенцій, які складають початковий рівень компетентності у галузі мистецької освіти. Формування фундаментального (фахового) рівня компетентності відбувається вже після закінчення університету з накопиченням досвіду у відповідній професійній діяльності, оскільки саме цей рівень розкриває потенціал, який виявляється ситуативно, описує інструментарій одночасного розуміння і дії, що дає змогу сприймати нові культурні, соціальні, економічні і політичні реалії й адекватно на них реагувати у педагогічній діяльності.

Отже, компетентність – компонент потенційної якості підготовки вчителя, що виражає його здатність до виконання певного комплексу професійних завдань і формування професійних якостей, креативності, рефлексії, педагогічної майстерності для самозадоволення і професійних досягнень. Компетентнісний підхід формує компетентнісний формат опису якостей учителя початкових класів. До цих якостей, крім загальнонавчаних для вчителя, відносимо готовність до вибору, комунікативність і толерантність (здатність до конструктивного спілкування, терпимість до думок інших, орієнтація в інших культурах), готовність до співпраці.

Професіоналізм діяльності вчителя початкових класів до викладання дисциплін естетичного спрямування формується у циклі дисциплін педагогічного та мистецького змісту і, зокрема, в курсах "Образотворче мистецтво з методикою викладання", "Основи музики та хореографії з методикою викладання", "Методика викладання освітньої галузі "Мистецтво".

Висновки. Таким чином, розгляд сучасних тенденцій професійної освіти дозволив нам прийти до висновку про те, що найдоцільніше використовувати положення цілісного синергетичного (системного), комунікативно-аксіологічного, культурологічного, гуманістичного, технологічного та компетентнісного підходів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи до викладання мистецьких дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К. : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2000. – 79 с.
2. Масол Л. М. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2009. – №2. – С. 4–7.
3. Отич О. М. Педагогіка мистецтва : сутність та місце в системі наук про освіту / О. М. Отич // Мистецтво та освіта. – 2008. – № 2. – С. 13–17.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.

5. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : [навчальний посібник] / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. Хомич Л. О. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя / Л. О. Хомич // Мистецтво та освіта. – 1998. – № 2. – С. 49–51.
7. Шевнюк О. Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя / О. Л. Шевнюк // Мистецтво та освіта. – 2003. – № 1. – С. 2–7.
8. Слостенин В. А. Педагогіка : [учебн. пособие для студ. пед. уч. заведений] / [Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко А. И., Шиянов Е. Н.]. – М. : Просвещение, 1975. – 512 с.
9. Віаніс-Трофименко К. Б. Підвищення професійної компетентності педагога / К. Б. Віаніс-Трофименко, Г. В. Лісовенко. – Харків : Вид. група "Основа", 2007. – 175 с.
10. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : [навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів] / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
11. Петрова Г. М. Вопросы эстетической подготовки будущего учителя / Г. М. Петрова. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1976. – 198 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Konovets' S. V. Obrazotvorche mystetstvo v pochatkovii shkoli [Fine Art in the Primary School] / S. V. Konovets'. – K. : Instytut pedagogiky i psykholohii APN Ukrainy, 2000. – 79 s.
2. Masol L. M. Pidgotovka vchyteliv do polikhudozhnogo vykhovannya uchniv [Teachers' Preparation to the Students' Artistic Education] / L. M. Masol // Mystetstvo ta osvita [Art and Education]. – 2009. – № 2. – S. 4–7.
3. Otych O. M. Pedagogika mystetstva : sutnist' ta mistse v systemi nauk pro osvitu [Art Pedagogics : the Essence and Place in the System of Sciences about Education] / O. M. Otych // Mystetstvo ta osvita. – 2008. – № 2. – S. 13–17.
4. Padalka G. M. Pedagogika mystetstva. Teoriya i metodyka vykladannya mystetskykh dystsyplin [Art Pedagogics. Theory and Methodology of Teaching the Artistic Disciplines] / G. M. Padalka. – K. : Osvita Ukrainy, 2008. – 274 s.
5. Rudnyts'ka O. P. Pedagogika zagal'na i mystetska [Pedagogics : General and Artistic] : [navchal'nyi posibnyk] / O. P. Rudnyts'ka. – Ternopil' : Navchal'na knyga – Bogdan, 2005. – 360 s.
6. Khomych L. O. Rol' mystetstva u profesiyno-pedagogichnyi pidgotovtsi vchytelya [The Role of Art in the Teachers' Professional-Pedagogical Preparation] / L. O. Khomych // Mystetstvo ta osvita [Art and Education]. – 1998. – № 2. – S. 49–51.
7. Shevnyuk O. L. Kul'torologichna osvita maybutniogo vchytelya [The Future Teacher's Cultural Education] / O. L. Shevnyuk // Mystetstvo ta osvita [Art and Education]. – 2003. – № 2. – S. 2–7.
8. Slastyonin V. A. Pedagogika [Pedagogics] : [uchebnoe posobie dlya studentov ped. uch. zavedeniy] / [Slastyonin V. A., Isaev I. F., Mishchenko A. I., Shiyanov E. N.]. – M. : Prosveshchenie, 1975. – 512 s.
9. Vianis-Trofymenko K. B. Pidvyshchennya profesiynoy kompetentnosti pedagoga [The Increase of the Teacher's Professional Competence] / K. B. Vianis-Trofymenko, G. V. Lisovenko. – Kharkiv : Vyd. grupa "Osnova", 2007. – 175 s.
10. Zyazyun I. A. Krasa pedagogichnoy dii [Beauty of the Pedagogical Action] : [navchal'nyi posibnyk dlya vchyteliv, aspirantiv, studentiv serezhnikh ta vyshchikh navchal'nykh zakladiv] / I. A. Zyazyun, G. M. Sagach. – K. : Ukraino-Fins'kyi instytut menedzhmentu i biznesu, 1997. – 302 s.
11. Petrova G. M. Voprosy esteticheskoi podgotovki budushchego utchitelya [Questions of the Future Teacher's Aesthetic Preparation] / G. M. Petrova. – Kazan' : Izd-vo Kazanskogo universiteta, 1976. – 360 s.

Матеріал надійшов до редакції 14.02. 2013 р.

Krasovskaya O. O. Teoretiko-metodologicheskie principy professional'noy podgotovki budushchikh uchitel'ey nachal'nykh klassov v otrasli khudozhestvennogo obrazovaniya.

V stat'ye rassmatrivayutsya teoretiko-metodologicheskie principy professional'noy podgotovki budushchikh uchitel'ey nachal'noy shkoly v sovremennoy humanitarnom universitete v otrasli khudozhestvennogo obrazovaniya. Proanalizirovani sovremennyye tendentsii i didakticheskiye podkhody formirovaniya professional'noy kompetentnosti studentov pedagogicheskikh fakul'tetov k prepodavanio khudozhestvennykh disciplin: tselostnyy sinergeticheskyy (sistemnyy), kommunikativnyy, aksiologicheskyy, kul'turologicheskyy, humanisticheskyy, tekhnologicheskyy i kompetentnostnyy.

Krasovskaya O. O. Theoretical and Methodological Principles of Future Elementary School Teachers' in the Field of the Artistic Education.

The article considers theoretical and methodological principles of future elementary school teachers' professional preparation in the modern humanitarian university in the field of the artistic education. The modern tendencies and didactic approaches of forming the students' professional competence in the pedagogical faculties to teaching artistic disciplines: integral synergetical (systematical), communicative axiological, culturological, humanistic, technological and competence-based.